

Кіровоградська обласна бібліотека для дітей ім. А.П.Гайдара

Відділ у справах розвитку дитячих бібліотек і маркетингу

Запровадьте у бібліотеках: методичні рекомендації

2004 рік

*Матеріал підготувала
Л.Босюк, провідний методист*

Проблема прав дітей - одна з гострих у нашому суспільстві. За даними опитування українського Інституту соціальних досліджень, рівень правової культури та знань дітей про свої права й обов'язки досить низький. Майже кожна шоста дитина взагалі не знає законів, які її захищають. Дітям бракує елементарної обізнаності у сфері своїх прав, обов'язків та відповідальності за багатьох життєвих ситуацій.

Важливість вирішення проблеми прав дітей зумовлена тим, що реалізація прав дитини є чи не найголовнішою умовою фізичного та психічного благополуччя дитини та її розвитку.

Матеріал, який представлено, має на меті: допомогти дітям усвідомити глибинний зміст та суть їхніх прав; формувати навички правомірної поведінки, вчити підлітків діяти в різноманітних життєвих ситуаціях у відповідності з нормами права; виховувати у підлітків непримиренність до протиправної поведінки.

Пропонуємо бібліотекарям різноманітні за формами, напрямками, динамічністю та насиченістю заходи, які допоможуть в реалізації поставлених завдань. Вікову категорію дітей у проведенні заходів бібліотекарі мають визначити залежно від рівня правової підготовки користувачів.

Гра «Скринька порушень»

Мета гри – допомогти підліткам у вирішенні їхніх життєвих правових проблем, виробити вміння приймати правильні рішення у складних ситуаціях.

Хід гри. Запропонувати користувачам написати (анонімно чи з підписом): що турбує або цікавить їх з правових питань; про порушення їхніх прав (з особистого досвіду чи досвіду друзів), і покласти свої «листи» до «скриньки порушень» (це може бути будь-яка відповідно оформлена коробка). У кінці гри група (клас) розглядає ці листи разом з бібліотекарем або ж зі спеціалістом. Таким чином, учасників залучають до обговорення, дискусії. Члени групи подають свої коментарі чи поради стосовно того, як найкраще вирішити ті чи інші проблеми, питання.

Вікторина

«Чи обізнаний ти з Конвенцією ООН про права дитини?»

Мета вікторини - оцінка рівня поінформованості учасників групи щодо основних положень Конвенції ООН про права дитини.

Хід вікторини. Бібліотекар ставить запитання та дає три варіанти відповідей. Учасникам потрібно назвати номер правильної, на їхню думку, відповіді.

Орієнтовні запитання до вікторини:

- Як називається міжнародний договір, що встановлює права й обов'язки держав у певній сфері діяльності ? (1. Декларація. 2. Конвенція. 3. Хартія.)
- Як називається затвердження міжнародної угоди вищими державними органами України ? (1. Санкціонування. 2. Ратифікація. 3. Узаконення.)
- Коли було прийнято Конвенцію ООН про права дитини ? (1. 1950 р. 2. 1977р. 3. 1989 р.)
- У якому році в Україні ратифіковано Конвенцію ООН про права дитини ? (1. 1989 р. 2. 1991 р. 3. 1995 р.)
- До якого віку згідно з Конвенцією, особа вважається дитиною ? (1. 18 років. 2. 14 років. 3. 16 років.)
- З якого віку допускається прийняття на роботу підлітків ? (1. З 14 років. 2. З 18 років. 3. З 12 років.)
- З якого віку настає адміністративна відповідальність ? (1. З 18 років. 2. З 14 років. 3. З 16 років.)
- З якого віку настає кримінальна відповідальність ? (1. З 16 років, у виняткових випадках з 14 років. 2. З 14 років, у виняткових випадках з 12 років. 3. з 18 років, у виняткових випадках з 16 років).

Інформаційно-правові повідомлення:

(орієнтовні варіанти)

1. “Слухати, навчатись, жити”

Ці заходи може проводити як бібліотекар, так і працівники правоохоронних органів.

Мета - ознайомити юних користувачів із законодавчими актами України, які стосуються прав людини.

Хід заходу (ів). Це може бути серія лекцій, бесід, виступів за темами :

- “Законодавча база охорони здоров'я дітей і підлітків”;
- “Підлітки мають знати свої права”;
- “Законодавство, яке тебе захищає”;
- “Шкода від тютюнопаління, вживання алкоголю та наркотичних засобів і психотропних речовин”;
- “Основні напрями діяльності всесвітньої кампанії проти ВІЛ/СНІД

- з дітьми та молоддю”;
- “Про охорону дитинства”;
- “Про органи та служби у справах неповнолітніх і спеціальні установи”;
- “Кодекс про шлюб та сім'ю України” ;
- “Уповноважений з прав людини (Омбудсмана) в Україні”.

До останньої теми можна використати такий матеріал.

Україна застосовуючи міжнародно-правові стандарти, активно і послідовно розбудовує національну систему захисту прав і свобод людини.

14 квітня 1998 року Верховна Рада обрала першого в історії України Уповноваженого з прав людини (Омбудсмана).

Інститут Омбудсмана давно став невід’ємною частиною механізму захисту демократії в розвинутих державах. Головне його завдання – здійснювати контроль за дотриманням державними органами прав і свобод людини та громадянина, ефективно захищати ці права у разі їхнього порушення. Важливо, що стаття 55 Конституції України, крім судового захисту, гарантує кожному право звернення щодо захисту своїх прав до Уповноваженого з прав людини, що піднімає на конституційний рівень інститут Омбудсмана в забезпеченні прав людини та запобіганні будь-яким формам порушення цих прав.

2. “Хто може допомогти у захисті твоїх прав”

або

“Кишеньковий порадник підлітка”

Мета - зорієнтувати підлітків, куди і до кого звертатися, якщо виникають проблеми порушення прав.

Хід заходу. Бібліотекар акцентує увагу на тому як бути, коли порушуються права підлітків? До кого звертатися, кому довірятися, кого запитати? Дуже мало є таких, хто жодного разу не ставив перед собою цих питань. Підлітки не знають, до кого звертатися, і тому не можуть вчасно отримати потрібну їм консультацію та допомогу, отже, залишаються наодинці зі своїми проблемами. А дарма. У кожній місцевості існує мережа організацій, служб, здатних кинути «рятівний круг» тим, хто цього потребує.

Бібліотекар обговорює з користувачами функції кожної місцевої служби, причетної до роботи з підлітками. Це можуть бути такі служби і організації, як :

- служба у справах неповнолітніх;
- органи опіки і піклування;
- відділи районної держадміністрації, що займаються проблемами дітей;
- соціальна служба для молоді;
- медичні установи;
- органи освіти;
- громадські організації;
- РАГС;
- кримінальна міліція у справах неповнолітніх;
- притулки для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх.

На такий захід варто запросити представників з даних служб.

Активна інтелектуально-правова гра – “33”

Мета - закріпити знання статей Конвенції про права дитини.

Хід заходу. Учасники гри сідають у коло. Перший учасник починає рахунок. Усі по колу мають порахувати від 1 до 33, називаючи одне число. Ті, кому припадають числа, у складі яких є цифра “3”, або які діляться на “3”, їх не називають, а називають статтю Конвенції чи певне право дитини, не повторюючи сказане попередніми гравцями. Ті учасники гри, яким дісталось число, що водночас містить “3” і ділиться на “3”, називають дві статті або два права дитини. Той, хто помиляється, вибуває з гри.

Розумова гра “Права в періодичних новинах”

Мета - дати підліткам можливість відчувати законодавчу мову прав у реальних життєвих ситуаціях.

Хід заходу. Бібліотекар об'єднує учасників гри у 2 (3) підгрупи. Кожна з груп отримує дитячі газети, журнали. Переглядаючи їх, члени команд мають знайти ілюстративний матеріал, який свідчить про захист або порушення прав дитини у сфері охорони здоров'я (наприклад, стаття про спортивні змагання підлітків або ілюстрація: право на дозвілля і т. ін.) Потім матеріали фіксуються на папері, а потім учасники гри роблять свою газету.

Після цього кожна група презентує свої журнально-газетні ситуації порушення та захисту прав на охорону здоров'я.

«Презентація результатів соціологічного опитування»

(“Діти нашого міста (селища) про свої права”

або

“Законодавство, яке тебе захищає”)

Мета - ознайомити учасників з результатами дослідження (проведеного бібліотекою чи спільно із закладами, причетними до роботи з дітьми, школою, відділами у справах сім'ї та молоді, освіти, управління юстиції та інші) вчити дітей діяти в різноманітних життєвих ситуаціях у відповідності з нормами права.

Хід заходу. Бібліотекар презентує матеріали дослідження, використовуючи діаграми, та залучає дітей до обговорення.

Запитання для обговорення

- Як на ваш погляд, де більше всього порушуються права дитини?
- Хто, на ваш погляд, найчастіше порушує права дитини?
- Чому в нашому суспільстві порушуються права дітей?

Правовий диспут „Комендантська година”

Мета - спонукаючи підлітків до пошуку позитивних і негативних сторін «комендантської години», підвести їх до думки про те, що певні обмеження, які батьки та педагоги застосовують щодо дітей, це не обмеженням їхніх прав,

а скоріше піклуванням про їхню безпеку й здоров'я і, що саме такі дії можуть бути корисними саме для підлітків.

Хід заходу. Бібліотекар розповідає, що в багатьох країнах світу (наприклад, у Великій Британії, США, Росії та інших) для зниження рівня злочинності серед неповнолітніх і кількості підлітків, які стали жертвами злочинів, вводили комендантську годину для дітей. Знаходження неповнолітніх віком до 16 років на вулиці у вечірній і нічний час без дорослих обмежувалося. Найчастіше це обмеження починалося з 23-ї години (24-ї години у вихідні дні) у весняно-літній період та 22-ї години (23-ї години у вихідні дні) в осінньо-зимовий період і тривало до 6 години ранку.

Після представленої інформації, бібліотекар об'єднує учасників заходу в дві групи. Одна група називає та обґрунтовує негативні сторони цього явища, інша - позитивні. Після обговорення групи обмінюються своїми міркуваннями.

Під час диспуту бібліотекар наголошує на тому, що комендантська година дещо схожа з тими обмеженнями, які застосовують батьки, і тому ці обмеження приносять більше користі, ніж шкоди.

Запитання для обговорення

- Чи застосовують ваші батьки щодо вас «комендантську годину»?
- Як ви вважаєте, чи доцільно обмежувати деякі права дитини, щоб уникнути більшої шкоди для її життя і здоров'я?

Правове обговорення “Відповідальність неповнолітніх”

Мета - навчити підлітків розрізняти проступки залежно від ступеня тяжкості та пояснити, яку відповідальність вони нести будуть за свої дії.

Хід заходу. Під час обговорення необхідно наголосити на тому, що підлітки мають право реалізовувати не лише надані їм права, а й нести повну юридичну відповідальність за певні проступки. Відповідальність може бути моральною, дисциплінарною, матеріальною, цивільною, адміністративною, кримінальною. Наприклад, якщо підліток віком 16 років реалізовує своє право на водіння мотоцикла, то в разі порушення ним правил дорожнього руху він нестиме адміністративну відповідальність. Якщо ж порушення цих правил призведе до людських жертв, то підліток нестиме кримінальну відповідальність.

Приклади проступків для обговорення:

1. П'ятнадцятирічна дівчина мріяла про нове модне взуття. На речовому ринку, дочекавшись, коли увагу продавця відвернули, дівчина вкрала туфлі. Чи несе вона відповідальність? Якщо так, то яку? (*Відповідь*: кримінальну, за ст. 185 Кримінального кодексу України - "Крадіжка").

2. Троє хлопців на шкільній дискотеці розпили пляшку горілки і почали чіплятися до дівчат. Чи несуть підлітки відповідальність за свої дії якщо їм виповнилось 16 років? (*Відповідь*: адміністративну, за ст. 178 Кодексу України про адміністративні правопорушення - "Розлиття спиртних напоїв у громадських місцях і поява в громадських місцях у нетверезому вигляді").

А якщо ще не виповнилось 16 років, то яка відповідальність? На батьків складають протокол - див. ст. 184 того самого кодексу: "Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей").

3. Хлопці віком 12 - 14 років грали у футбол. М'яч відлетів і влучив у вітрину магазину. Скло розбилося. Чи несуть яку-небудь відповідальність підлітки? (*Відповідь*: адміністративну, ст. 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення - "Дрібне хуліганство". Вони мають відшкодувати збитки за розбите скло. У разі, коли в них немає свого заробітку, збитки відшкодуватимуть батьки).

4. 12-річний Миколка стріляв з рогатки у птахів біля дитячого майданчика і ненавмисно влучив в око своєму ровесникові Вані. Ваня довго перебував у лікарні і в результаті перестав бачити на одне око. Чи несе Миколка відповідальність? Якщо ні, то хто? (*Відповідь*: відповідальність він не несе, оскільки ще не досяг віку, з якого починається кримінальна відповідальність. Витрати на лікування та оплату інвалідності Вані нестимуть спочатку Миколині батьки, а згодом, після досягнення ним 18-річного віку, і Микола все життя виплачуватиме Вані певні кошти).

Гра

"Порушення прав казкових героїв"

Мета гри - Визначення кращого знавця прав дитини.

Умови та хід гри. У скриньці знаходяться завдання. Представники груп виходять по черзі до столу, де стоїть скринька, промовляють чарівні слова (або, ще такий варіант: називають одне з прав дитини), після чого ведуча дозволяє взяти зі скриньки завдання. На обдумування відповіді дається 3 хвилини. Відповідь потрібно обґрунтувати. За кожну правильну відповідь нараховується 1 бал. Переможцем стає та група, яка набрала найбільше балів.

Якщо в учасників гри виникають труднощі щодо відповіді, то вони можуть скористатися чарівною паличкою, яка знаходиться у Ведучої (бібліотекаря). Ведуча піднімає чарівну паличку, яка "підказує" правильну відповідь.

Завдання 1.

Згадайте казку О.Толстого "Золотий ключик або Пригоди Буратіно". Назвіть персонажів, які займалися шахрайством.

Як називалась країна, в яку шахраї виводили Буратіно?

Відповідь. Кіт Базілію, лисиця Аліса. Країна Дурнів.

Завдання 2.

Які злочини вчинили проти Дюймовочки у казці Г.-Х. Андерсена “Дюймовочка”? *Відповідь.* Викрадення, шахрайство.

Завдання 3.

Які права встиг використати Колобок у своєму житті за народною казкою “Колобок”? Чи порушували права Колобка Дід та Баба? *Відповідь.* Свобода пересування. Так, порушували.

Завдання 4.

Чи порушив закон Буратіно з казки О. Толстого “Золотий ключик або Пригоди Буратіно” своїм небажанням вчитися? *Відповідь.* Це його особиста справа.

Завдання 5.

Уявіть, що Ви - суддя Лісового Суду. До Вас звернувся потерпілий Вовк з народної казки “Троє поросят” зі скаргою на Ніф-ніфа, Нуф-нуфа, Наф-нафа?

Що Ви йому будете відповідати.

Завдання 6.

Хто з героїв казки Ш.Перо “Попелюшка” порушував права і проти кого? *Відповідь.* Мачуха, сестри, принц.

Завдання 7.

Чи правильно вчинив Колобок з народної казки “Колобок”, коли втік з дому? *Відповідь.* Ні.

Завдання 8.

Хто в казці “Колобок” скоїв найнебезпечніший злочин? Що це був за злочин? *Відповідь.* Лисиця з’їла Колобка.

Завдання 9.

Чи були якісь правопорушення з боку Кота в казці Ш.Перо “Кіт у чоботях”? *Відповідь.* Шахрайство.

Завдання 10.

Що необхідно знати казковому персонажу Змію Гориневичу, щоб бути позитивним героєм? *Варіанти відповідей.* Знати: правила дорожнього руху і мати посвідчення водія; кулінарні рецепти; правила пожежної безпеки, а також - польотів, до того ж, мати посвідчення пілота і вогнегасник.

Що дала Конвенція підростаючому поколінню?

Ділова інформація

Конвенція ООН про права дитини – головний міжнародний документ щодо захисту дітей.

Міжнародне співтовариство в особі Організації Об'єднаних Націй вже кілька десятиліть працює над тим, як поліпшити умови життя і всебічного повноцінного розвитку дітей усього світу. Наслідком цього став ряд надзвичайно важливих міжнародних документів стосовно прав дітей і забезпечення їх виживання, розвитку та захисту.

У сучасному міжнародному праві загальне визнання дістало положення про те, що «дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження». Потреба в такому особливому захисті дитини вперше була проголошена у Женевській декларації прав дитини 1924 р., а потім визнана в Загальній декларації прав людини 1948 р. і Декларації прав дитини 1959 р. із закріпленням в Міжнародному пакті про громадські і політичні права 1966 р. (ст. 23 і 24), в Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права (ст. 10), у **Конвенції ООН про права дитини 1989 р.** Більше того, склалися міжнародні стандарти прав людини - загальнообов'язкові уявлення про мінімальні стандарти поведінки з людьми у демократичному цивілізованому суспільстві, які закріплені в універсальних міжнародно-правових актах і відображають узагальнений акумульований досвід людства. Закріплення таких узагальнених стандартів у національному законодавстві дає змогу реалізувати ідею єдності людства, яка потрібна для його виживання.

Конвенція про права дитини є одним із найголовніших в історії прийнятим договором про права людини, її відразу ж підписала 61 країна, що вже було безпрецедентним випадком прийняття договорів у рамках Організації Об'єднаних Націй. Зараз Конвенція ратифікована всіма країнами, крім двох (Сполучені Штати Америки та Сомалі - дані 2002 р.).

Сьогодні становище дітей майже в кожній країні може поліпшитися, якщо уряди цих держав виконуватимуть свій обов'язок захищати дітей і стежити за тим, щоб їхні права повністю здійснювалися.

У відповідності до міжнародно-правових документів та Конвенції ООН про права дитини, їхні права, безсумнівно, відповідають загальному поділу, але в міжнародному праві дитина виступає суб'єктом спеціального правового регулювання. Адже дитині притаманні особливі фізіологічні властивості, психічна структура і несформована мораль.

До прийняття Конвенції турбота про дітей розглядалася з точки зору послуг тим, хто їх потребує. У Конвенції ж визначається нова концепція, де забезпечення піклування і захист - це право, а не питання благодійності.

Конвенція ООН про права дитини має три основних завдання. Це:

1. Право на самовизначення

Нині загальноновизнано, що до дитини застосовується більшість прав людини. Одні з них - беззастережно (як, наприклад, право на захист від тортур), інші - з певними обмеженнями (політичні права).

2. Право на захист

Конвенція містить низку положень, які стосуються особливих потреб дітей та їхньої уразливості, наприклад, умов зайнятості для дітей (ст. 32). Більшість із цих положень містить суворіші вимоги стосовно захисту дітей, ніж загальні правозахисні інструменти.

3. Специфічні права

Це права, які застосовуються специфічно або навіть виключно до дітей: право не розлучатися зі своїми батьками (ст. 9-11), положення про усиновлення (ст. 21). Найкращим прикладом таких прав є ст. 31, яка захищає право дитини на гру. Конвенція також надає захист особливим категоріям дітей: біженцям (ст. 22), інвалідам (ст. 23), меншинам (с. 30) і дітям, втягнутим у воєнні конфлікти.

На Заході положення Конвенції розподіляють на «Три Пі (P's)»:

Provision - **Забезпечення**: права, які надають доступ до певних благ і послуг (освіти, охорони здоров'я, догляду...);

Protection - **Захист**: право бути захищеним від певних дій (поганого поводження, експлуатації, насильства...);

Participation - **Участь**: право діяти за певних обставин і право бути залученими до процесу прийняття рішень.

Кожен з наведених пунктів проливає різне світло на Конвенцію.

Перший демонструє, що діти мають дуже мало політичних прав. Підхід «Трьох Пі» свідчить, що лівова частка прав дитини - це соціальні послуги і захист. Якщо ж дивитися на Конвенцію з точки зору її завдань, то з'ясовується, що на першому місці стоїть право на самовизначення. Важливо також зазначити, що ст. 41 Конвенції закріпила найвищу силу цього документа порівняно з іншими міжнародними і національними правовими актами.

Статті 42 - 45 стосуються моніторингу (контролю за виконанням), а статті 46 - 54 - порядку набуття чинності Конвенцією.

На відміну від Декларації 1959 року, документ, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН у 1989 році, дійсно є конвенцією, оскільки накладає на країни-сторони обов'язок запроваджувати її положення на своїй території. Якщо необхідно, вони також повинні змінити своє законодавство відповідно до положень Конвенції, але не мають права змінювати законодавство або приймати нові закони, якщо це суперечитиме Конвенції. Конвенція ООН про права дитини існує не у правовому вакуумі. Вона діє разом з іншими міжнародними нормативно-правовими актами, і це важливий внесок у правову практику. Конвенція беззастережно не стверджує, що права людини

поширюються на дітей. Але вперше в історії вона надає багато фундаментальних прав людини дітям (ст. 12-16). Це визнання поширення фундаментальних прав людини на дітей є важливим новим елементом у дебатах про право дітей на самовизначення.

Уряди серйозно ставляться до Конвенції.

Після ратифікації Конвенції багато урядів почали проводити роботу зі зміцнення прав дитини, втілюючи принципи Конвенції в національне законодавство. Це включає або скасування законів, що дискримінують дітей, або прийняття нових законів, які встановлюють права дітей.

Наприклад, у Колумбії прийнятий новий Кодекс для неповнолітніх, відповідно до якого всі неповнолітні мають право вільно виражати свою думку і знати свої права. Такий Кодекс допомагає змінити культурні константи, підкреслюючи, що діти мають перебувати в полі зору дорослих і їх необхідно вислуховувати. Він також сприяє участі дітей у тих сферах, які їх стосуються. Недавно прийняте в Японії законодавство забороняє сексуальні стосунки на комерційній основі з особами до 18 років. У 1995 р. уряд Китаю прийняв закон, що надає право на одержання освіти всім дітям країни, незалежно від їхньої етнічної чи расової приналежності, статі, віку, роду занять чи релігійних вірувань.

За останнє десятиліття в ряді країн законодавство змінилося таким чином, що тепер не допускається дискримінація дітей у зв'язку з їхнім віком. Усунення вікової дискримінації може, наприклад, дати змогу дитині одержувати юридичні чи медичні поради без згоди батьків. Це дуже важливо за таких обставин, як насильство в родині чи сексуальні зловживання, коли в дітей виникає потреба в отриманні інформації і захисті без відома їхніх батьків чи піклувальників.

Іншою явною реакцією урядів на Конвенцію було створення національних структур, спеціально призначених для роботи з дітьми та молоддю. Майже всі уряди у світі сьогодні мають у своєму розпорядженні міністерство, комісію чи раду, що несе відповідальність за дітей. Завдання цих установ - звертати увагу нації на дітей, стежити за поліпшенням життя дітей і забезпечувати дотримання і зміцнення прав дітей при розробці національної політики.

У 1981 р., задовго до прийняття Конвенції, Норвегія стала першою державою, що заснувала посаду незалежного комісара з питань дітей, який є представником дітей і захисником їхніх прав. У той час вважалося дивним забезпечувати офіційне представництво дітей у процесі прийняття рішень урядом. На сьогоднішній день 20 країн уже створили чи створюють незалежні органи з прав дітей.

Політика, яка враховує інтереси дитини.

Прийняття законів і створення установ, що поважають права дитини та активно їх стверджують, є одним із зобов'язань урядів відповідно до Конвенції.

Після цього урядам варто продовжувати роботу, здійснюючи програми, які враховують інтереси дітей, сприяють правам дитини й охороняють їх. Уряди знаходять новаторські шляхи для виконання своїх зобов'язань і дотримання Конвенції з усіх аспектів життя дітей.

Важливою сферою діяльності урядів є надання підтримки здійсненню прав дитини в повному обсязі, включаючи турботу про них у ранньому віці. У Російській Федерації випробовуються механізми підтримки родин, що включають надання консультаційних послуг і створення об'єднань батьків, які добровільно надають допомогу іншим батькам. Завдання - зміцнити родини, які перебувають у важких економічних і соціальних умовах, для того, щоб скоротити число дітей, які йдуть з дому і стають бездоглядними чи передаються на державне піклування. У Республіці Македонія задіяна спеціальна програма для родин, що не мають доступу до дошкільних дитячих установ. Для надання допомоги батькам в активізації розвитку своїх дітей проводяться щомісячні відвідування сімей, організовуються зв'язки між сусідами і створюються бібліотеки, в яких можна одержати не тільки книжки, а й іграшки. У Туреччині також проводяться заходи, що допомагають родинам у сільських районах виробляти базові навички турботи про дітей дошкільного віку. По всій країні транслюються телепередачі з таких питань, як навчання ігровими методами, вироблення мовних навичок, взаємодія і соціальний розвиток. Такі проекти допомагають дітям рости в більш доброзичливій обстановці, оскільки заохочують їхніх батьків до ролі перших вчителів і надають їм у цьому підтримку.

Поліпшення якості роботи соціальних служб і їхня орієнтація на інтереси дітей також сприяють здійсненню прав дитини. У Коста-Ріці міністерство охорони здоров'я, наприклад, рекомендує залишати немовлят після народження з матерями. Традиційно в пологових будинках Коста-Ріки дітей відокремлювали від матерів на перші 12 годин життя.

В усьому світі також міняються системи освіти з метою забезпечення більшої доступності її для дітей. У Камбоджі уряд практикує цікавий спосіб навчання дітей, які проживають в ізольованих рибальських "плавучих" селах. За сприяння міжнародних установ з надання допомоги були створені плавучі школи, які пересуваються за громадами і забезпечують дітей освітою.

Після прийняття Конвенції активізувалася розробка політики з охорони дітей в міру того, як уряди визнавали особливі потреби й уразливість дітей у деяких ситуаціях. У ПАР, наприклад, уряд приступив до реформи системи правосуддя для неповнолітніх. Зусилля спрямовуються на те, щоб вивести дітей зі сфери системи кримінального правосуддя і розглядати їхні справи в іншій обстановці, у так званих "дитячих судах". Уряди кількох латиноамериканських та африканських країн, що переживають збройні конфлікти, офіційно демобілізували дітей-солдатів. Після демобілізації у цих країнах ведеться робота з реінтеграції цих дітей у родини і громад.

Участь — ключ до успіху.

Конвенція про права дитини також стосується участі дітей у прийнятті рішень, які впливають на їхнє життя. У ній чітко зазначається, що неможливо здійснювати права дітей, якщо до їхнього голосу не прислуховуються, а їхньої думки не враховують. Участь дітей сприяє тому, щоб дорослі слухали їх, і дає дітям можливість висловити свою думку під час прийняття рішень, які їх стосуються.

Після дому школа є ідеальним місцем для залучення дітей і молоді до процесу участі у прийнятті рішень, і в останнє десятиліття почався рух за розширення можливостей участі дітей у роботі і житті шкіл. У Франції, наприклад, обрані представники учнів репрезентовані в Національній раді освіти і беруть участь в основних дискусіях, що стосуються системи освіти країни. У Словенії створені шкільні парламенти, що стають форумом для вираження думки дітей. Раз на рік мери і представники шкіл проводять зустрічі для обговорення питань, запропонованих учнями.

Право дітей на те, щоб їхні думки враховувалися, також зміцнюється завдяки суспільній участі. В усьому світі дедалі частіше проводяться дитячі вибори й організуються дитячі парламенти, завдяки чому молоді люди набувають досвіду демократії і добропорядного громадянства. Результати можуть бути сприятливими не тільки для дітей, а й для дорослих. У Мозамбіку перші вибори для дітей були організовані навіть раніше, ніж перші вибори для дорослих. У ході виборів діти (а також і дорослі) ознайомилися з процесом реєстрації, з концепцією інформаційно-просвітніх кампаній і процедурою таємного голосування.

Дитячий парламент Лівану показав, як діти, якщо їм дати можливість і забезпечити умови для обґрунтованого вибору, можуть добиватися змін. У 1996 р. 128 дітей віком від 8 до 16 років замінили депутатів у ході однієї з сесій національного парламенту. Діти кілька разів зустрічалися зі своїми парламентаріями і були інформовані про зміст Конвенції про права дитини. У ході спеціальної сесії діти обговорювали питання, що стосуються їхніх прав та умов життя, зі спікером палати, який, звертаючись до дітей-парламентаріїв, використовував слово “колеги”. З часу проведення сесії дитячого парламенту відбувся ряд позитивних змін.

На передній план політики в Лівані вийшли такі питання, як медичне страхування дітей, права дітей-інвалідів і державні витрати на дітей.

Мабуть, найкращим і найпоказовішим прикладом участі дітей у прийнятті рішень був глобальний марш проти дитячої праці. У січні 1998 р. діти і дорослі, що почали марш на Філіппінах, рушили на захід через Азію, привертаючи увагу до експлуатації працюючих дітей, причин і наслідків дитячої праці та необхідності освіти для всіх дітей. Інші кампанії охопили Північну Америку, Латинську Америку, Африку та Європу. Учасники маршу йшли під гаслами: “Від експлуатації до освіти”, “Справедливість - для всіх дітей”, “Дітьми бувають тільки один раз”. Вони пройшли через 90 країн і зібралися в Женеві під час 86-ї щорічної конференції Міжнародної організації праці, щоб

висловити свою підтримку створенню нового документа, який забороняє найбільш неприйнятні форми дитячої праці. Цей документ був прийнятий у червні 1999 р.

Подальші заходи в різних країнах включали: кампанії інформації з питань дитячої праці для політиків і роботодавців у Беніні, форум з дитячої праці за участю профспілок у Пакистані, національну конференцію з дитячої праці в Данії, початок проведення кампанії за базову освіту в Об'єднаній Республіці Танзанії і прийняття декларації стосовно дитячої праці Генеральною конфедерацією трудящих Кувейту.

Участь дітей забезпечує приплив свіжих ідей, створює нові можливості і ставить нові завдання. Цим діти сприяють розумінню того, що вони є важливими дійовими особами у справі вираження, оцінки і зміцнення своїх прав.

Додаток № 1

Три основні частини статей Конвенції

1. Статті 1-41: основні статті, які визначають права дитини і обов'язки держав-сторін, які ратифікували Конвенцію;
2. Статті 42-45: процедури моніторингу запровадження Конвенції;
3. Статті 46-54: формальні положення, які регламентують порядок набуття чинності Конвенцією.

Детально вивчаючи текст Конвенції, слід звернути увагу на те, що в преамбулі містяться:

- принципи Хартії ООН (1945), Загальної декларації прав людини (1948) і Міжнародних зобов'язань щодо прав людини (1966);
- переконання в тому, що сім'ї повинен бути наданий особливий захист і що дитина має зростати у сімейному оточенні в атмосфері щастя, любові і розуміння;
- переконання в тому, що дитина має виховуватись у дусі ідеалів, проголошених Статутом ООН, і, зокрема, у дусі миру, гідності, толерантності, свободи, рівності і солідарності;
- розуміння того, що діти потребують особливого піклування, як це було проголошено у Женевській декларації прав дитини (1924) і Декларації прав;
- важливі інтереси дитини повинні братися до уваги, в першу чергу, під час прийняття органами влади рішень, які впливають на добробут дитини, а також, що держава повинна надавати необхідну допомогу батькам або іншим особам, які на законних засадах піклуються про дитину.

4. У цьому контексті статті 5 і 18 також є надзвичайно важливими. Стаття 5 передбачає, що держави зобов'язані поважати права і обов'язки батьків спрямовувати зусилля на практичне використання дітьми їхніх прав, передбачених Конвенцією. А стаття 18 визначає, що кожний з батьків несе

однакову відповідальність за виховання та розвиток дитини, а держава зобов'язана надавати їм необхідну допомогу, якщо це потрібно.

Права дитини, визнані Конвенцією, можуть бути поділені на п'ять груп згідно з традиційною класифікацією прав людини:

1. Громадянські права. Серед громадянських прав - право на ім'я і національність (ст. 7) і право на самобутність (ст. 8); право на життя (ст. 6) і принципи недискримінації (ст. 2). Між ними є також «права порядності» - такі як заборона тортур (ст. 37), право на захист від фізичного насильства (ст. 19 і 34), від свавільного арешту (ст. 37 і 40), право на приватне життя (ст. 16) та ін.
2. Політичні права. До них належать свобода думки (ст. 12), свобода вираження (ст. 13), свобода зібрань (ст. 15), свобода переконань і віросповідання (ст. 14), вільний доступ до інформації (ст. 17). (Загальна декларація прав людини до політичних прав відносить також право обирати і бути обраним під час виборів).
3. Економічні права. Стаття 4 визначає, що держави-сторони повинні вживати всіх необхідних правових, адміністративних та інших заходів для реалізації економічних, соціальних і культурних прав дитини. Дещо специфічно це також передбачено у праві на захист від експлуатації (ст. 32 і 36).
4. Соціальні права. Крім ст. 4, про це йдеться у ст. 28 і 29, які визначають право на освіту, ст. 24 - право на охорону здоров'я і ст. 26 - право дитини на соціальне забезпечення.
5. Культурні права. На додаток до ст. 4 у цьому контексті слід згадати ст. 31, яка визнає право дитини на відпочинок і дозвілля, залучення до гри та участі у культурному й мистецькому житті.

Додаток № 2

Діти України про свої права

(Дані Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні)

У жовтні 2000 року Центр “Соціальний моніторинг” за сприяння Представництва ЮНІСЕФ в Україні провів соціологічне опитування дітей віком 9-17 років. Метою якого було вивчення сучасної ситуації в Україні стосовно реального становища дітей і забезпечення їхніх прав у відповідності до Конвенції ООН про права дитини, визначення найгостріших проблем та сфер, що потребують змін у соціальній політиці держави. Опитування проводилося у 106 населених пунктах (24 міста та 82 села) п'яти областей України, інформація отримана від 5221 дитини. Свою думку висловили також 99 експертів - вчителі, вихователі, психологи, соціологи.

Рівень знань дітей про свої права.

Частка дітей, які навіть не чули про ті чи інші права, що гарантуються Конвенцією ООН, становить від 9 до 28%. Найменш відомим серед респондентів було право на захист від втручання в особисте життя - про нього

вперше під час опитування почуло 28%. Маловідомими є права дітей на захист від інформації, що шкодить їхньому благополуччю (вперше почуло - 22%), на захист від викрадання (21%), від надмірної небезпечної праці (21%), від сексуальної експлуатації (21%). До числа відносно відомих прав належать право на піклування з боку батьків, родичів, суспільства та держави, а також право на користування своєю мовою (вперше почули про такі права 9%), право на освіту (не знають 12%), право дітей-сиріт та дітей-інвалідів на особливу турботу (не знають 11%). Найчастіше проблеми захисту дітей, як свідчить опитування, обговорюються з батьками. Третина опитаних дітей розмовляє про свої права з учителями.

Як дотримуються права дітей.

Лише 3% опитаних дітей зазначили, що права дитини в Україні не порушуються, 48% вважають, що права дітей порушуються досить часто, 49% думають, що права дитини в Україні порушуються інколи. Кожен четвертий з опитаних був свідком, як порушувалися права інших дітей, майже кожна восьма дитина особисто відчула порушення своїх прав. Серед основних порушень прав діти виділяли такі: “дорослі ображають, погрожують, б'ють дітей”, “батьки б'ють за погані оцінки, за неслухняність”, “батьки б'ють, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння”, “б'ють однолітки, старші хлопці”.

На думку половини опитаних дітей, в Україні порушується право дитини на якісну медичну допомогу, значна частина респондентів вважає, що в Україні порушуються права на повноцінне харчування (37%), на отримання освіти (33%), на достатній для розвитку дитини рівень життя (33%), на відпочинок (29%). Недостатньо захищеними державою від жорстокості, знуцання, брутального поводження, викрадення та продажу вважають себе близько половини опитаних дітей, від вживання наркотиків - 43%, від сексуальної експлуатації - 38%, від примусу до підневільної, непосильної, надмірної чи небезпечної праці - 34%.

Третина дітей соціально не захищених категорій особисто зазнала порушення своїх прав. Найчастіше це траплялося з дітьми-інвалідами та дітьми з неблагополучних чи багатодітних сімей.

Таким чином, більшість дітей зазнає порушень своїх прав. Вони почуваються безправними у світі дорослих. У дітей обмежені можливості висловлювати та відстоювати свою думку, крім того, вони навіть не знають, до кого звернутися у разі порушення своїх прав.

Соціальне самопочуття дітей.

Сімейне оточення. Понад дві третини, або 70%, опитаних висловили повне задоволення ставленням до себе у сім'ї. 8% респондентів вважають, що ставлення до них з боку батьків є зовсім незадовільним або скоріше незадовільним. Відчуття жорстокого ставлення до себе з боку інших членів сім'ї значною мірою залежить від віку дітей: наприклад, дуже часті випадки

жорстокості з наймолодшими серед опитаних. Дітей, які ніколи не зазнавали жорстокого ставлення до себе, більше у матеріально забезпечених сім'ях.

В обласних центрах і великих містах, порівняно із сільською місцевістю, спостерігається значне зростання кількості дітей, які не задоволені ставленням до себе у сім'ї.

Серед найчастіше згадуваних проявів порушення прав дитини у колі сім'ї виділяються такі: втручання в особисте життя дитини, насильство над дитиною з боку батьків, позбавлення дитини права на власну думку.

Шкільне оточення. Більшість дітей зазначили, що їх влаштовує ставлення до них учителів у школі, де вони навчаються, проте значна частина респондентів вказала, що вчителі рідко або навіть ніколи не зважають на їхню думку у прийнятті рішень. 28% опитаних дітей вказали, що в їхньому житті траплялися випадки, коли вчителі ставилися до них жорстоко або навіть знущалися.

Експерти досить низько оцінюють можливості дитини отримати допомогу у вирішенні своїх проблем від членів педагогічного колективу свого навчального закладу. Половина експертів погоджується з думкою, що вчителі, як правило, ігнорують особистість дитини.

Соціальне оточення. Понад половина (56%) респондентів вважають, що їхні ровесники за межами шкільного закладу ставляться до них з теплотою. Відчуття теплоти і любові з боку дорослих діти зазначають у 51% випадків. 34% опитаних зазнавали жорстокого ставлення або знущань від незнайомих ровесників, 20% - від незнайомих дорослих. Найчастіше права порушуються стосовно так званих "дітей вулиці". У них чимало проблем як з ровесниками, так і з незнайомими і знайомими дорослими та представниками правоохоронних органів. Право цієї категорії дітей на піклування з боку батьків, родичів, громади і держави не забезпечується.

У цілому ситуація щодо дотримання прав дітей поза школою і сім'єю є дуже складною і суперечливою. Третина експертів висловила переконання, що ніхто з дорослих не сприймає дітей як повноправних членів суспільства. Більшість експертів вважає, що спроби дитини встановити справедливість у будь-яких закладах чи установах без допомоги дорослих приречені на невдачу.

Рівень задоволення базових потреб дітей і планування ними перспектив свого майбутнього

Серед опитаних дітей 80% задоволені тим, як складається їхнє життя в цілому, 42% - повністю, 38% - скоріше задоволені. Найчастіше респонденти не задоволені матеріальним становищем сім'ї - 28%, можливістю вільно висловлювати власну оцінку - 28%, своїм здоров'ям - 21%. Серед проблем, до найчастіше виникають у їхньому житті, респонденти називають проблеми у навчанні - 24%, матеріальні проблеми 18%, проблеми у спілкуванні з ровесниками - 16%, з батьками - 15%.

Третина опитаних дітей визнали найголовнішим життєвим досягненням здобуття якісної вищої освіти, на другому місці у переліку життєвих здобутків -

багатство, престижна робота (31%), на третій позиції - можливість займатися улюбленою справою, стати професіоналом, на четвертій - гармонійне сімейне життя. 45% опитаних дітей планують здобути вищу освіту і впевнені, що це їм під силу, 35% респондентів бажають отримати вищу освіту, але не впевнені, що це їм вдасться.

Ми знаємо, що робити і до кого звертатися, коли заболить голова або коли зненацька почнеться приступ апендициту.

А як бути, коли болить душа?

До кого звертатися у хвилини розпачу, коли весь світ навкруги, здається відвернувся і єдиний вихід вбачається у мороці небуття?

Кому довіритися з тим, що ми приховуємо навіть від найближчих людей?

Кого запитати про те, що непокоїть, чого соромишся і жахаєшся?

Дуже мало є на світі людей, які жодного разу не ставили перед собою ці запитання. Чи не тому, що не знайшли на них відповідей? Адже 28 з кожних 100 тисяч українців вкоротили собі віку. Чи не тому алкогольне і наркотичне забуття обирають українські діти з ... 11 років?

Додаток № 3

Життя дітей у наш час.

Основні громадянські війни та збройні конфлікти і надалі змушують страждати дітей світу. Серед 31 млн. біженців по всьому світу більшість становлять діти та жінки. За 10 років, які минули після прийняття Конвенції ООН про права дитини, більш ніж 2 млн. дітей було вбито та понад 6 млн. поранено або скалічено у збройних конфліктах.

Зростаюча прірва між багатими та бідними призвела до зростання масштабів вимушеної дитячої праці, торгівлі дітьми та їх сексуальної експлуатації. Дітей підстерігає неписьменність, непосильна й багатогодинна робота заради шматка хліба, різні хвороби, нещасні випадки, грубість дорослих, а часом – і жорстокість батьків.

За даними Всесвітньої організації праці, близько 250 млн. дітей віком від 5 до 14 років працюють у країнах, що розвиваються, з них приблизно від 50 до 60 млн. дітей віком від 5 до 11 років працюють у небезпечних умовах.

Понад 4,3 млн. дітей у віці до 15 років померли від СНІДу, а більш ніж 1,4 млн. - ВІЛ-інфіковані. Кожної хвилини п'ятеро молодих людей віком від 15 до 24 років інфікуються ВІЛ. Це 7 тис. осіб щодня. 13 млн. осиротіли через СНІД, тому що їхні батьки померли від цієї хвороби. В Україні щорічно збільшується кількість хлопчиків і дівчаток, що постраждали від Чорнобильської трагедії.

Водночас щонайменше 30 відсотків дітей віком до 5 років страждають від сильного або часткового недоїдання. І навіть у найбагатших країнах одна дитина з десяти виховується в сім'ї, що живе за межею бідності.

Про права дитини в ІНТЕРНЕТІ

- **BOES** - неприбуткова організація з прав дитини, яка надає текст Конвенції про права дитини. У даний час на цьому сайті міститься текст Конвенції 16-ма мовами.

<http://www.boes.org>

- **Центр для дітей Європи** - служба документації та інформації Програми для дітей Ради Європи. На сайті містяться документи діяльності Ради Європи, Організації Об'єднаних Націй і ЮНІСЕФ щодо прав дитини.

<http://eurochild.gla.ac.uk/>

- **Мережа інформації про права дитини (CRIN)** - глобальна мережа організацій з прав дитини, яка сприяє реалізації Конвенції про права дитини. Цей сайт в Інтернеті містить великий обсяг інформації про права дитини.

<http://www.crin.org>

- **ICDC** - міжнародний центр розвитку дитини (ICDC) під егідою ЮНІСЕФ є міжнародною базою знань і навчальним центром з питань прав дитини. На сайті міститься перелік публікацій в повному обсязі, а також в короткому викладі останні дані і тематика досліджень.

<http://www.unicef-icdc.org/welcome/>

- **ICRC** - сайт Міжнародного Комітету Червоного Хреста (ICRC) містить широкий перелік інформації з питань міжнародного гуманітарного права.

<http://www.icrc.org>

- **UNICEF** - сайт Дитячого фонду ООН (UNICEF) містить широкий спектр інформації з питань прав дитини і зв'язків з Дитячим форумом «Голоси молоді».

<http://www.unicef.org>.

Як не стати жертвою злочину: ПАМ'ЯТКА ДЛЯ ПІДЛІТКІВ

1. Не носи з собою великої суми грошей.
2. Не приймай дарунків від незнайомих людей.
3. Не входь до ліфту або інших порожніх, темних приміщень з незнайомою людиною.
4. Не проводь вільний час у підвалах, біля пустирів, нежилых будівель, будівельних майданчиків тощо.

5. Під жодним приводом не сідай в автомобіль до незнайомих людей.
6. Не перебувай один на вулиці у темну пору доби.
7. Не носи дорогих прикрас.
8. Не вдягай провокуючий одяг.

Додаток № 6

ПАМ'ЯТАЙТЕ !
ВАС НЕ ЗАЛИШАТЬ НАОДИНЦІ З БІДОЮ!
Вам допоможуть за такими телефонами:

1. Телефон довіри Київського об'єднання «Соціотерапія»
(044) - 264-77- 57
2. Молодіжна лінія телефону довіри Соціальної служби для молоді м. Києва (з 10.00 до 13.00 та з 17.00 до 20.00) (044) - 221-08-08
3. Громадська приймальня Соціальної служби для молоді м. Києва
(44) -228-73-85
4. Телефон довіри (цілодобово) наркологічної служби м. Києва
(044) 265-68-61, 265-68-64
5. Психологічна та юридична допомога Комітету сприяння захисту прав дитини (044) 295-26-96
6. "Життєвий вибір" - цілодобова служба психологічного консультування та інформації (044) 264-77-57
7. "Гаряча лінія" Українського Центру прав дітей та молоді
(044) 553-57-84
8. Безкоштовна юридична допомога (044) 229-59-75
9. Благодійний фонд «Жіноча доля», допомога жінкам та дівчатам, які опинилися в кризовій ситуації (044) 228-22-94
10. Український консультативно-діагностичний центр матері і дитини
(044) 212-39-91
11. Всеукраїнська Федерація багатодітних сімей (044) 416-52-73
12. ЕСПЕРО - Фонд реабілітації глухих дітей (044) 446-41-42
13. Українська секція Міжнародної організації прав людини (юридичні консультації) (044) 296-80-22

14. Міжнародна незалежна асоціація тверезості (консультування, медична допомога) (044) 264-26-93
15. Благодійний фонд «Онколог» (допомога дітям-інвалідам з онкологічних захворювань) (044) 452-19-19
16. "Совість" - Всеукраїнська асоціація захисту прав інвалідів, пенсіонерів, безробітних та дітей-інвалідів (044) 519-14-18
17. Український дитячий фонд (широкий спектр допомоги дітям) (044) 293-25-75, 293-44-73
18. Союз українок (допомога матерям і дітям) (044) 294-86-67
19. Кіровоградська служба у справах неповнолітніх 22-34-17
20. Управління у справах сім'ї та молоді Кіровоградської облдержадміністрації 24-28-52, 22-16-93
21. Обласне управління юстиції 24-37-68
22. Кіровоградський обласний центр соціальних служб для молоді 24-67-83 ; факс 32-10-07
23. Управління освіти та науки Кіровоградської облдержадміністрації 24-13-30 ; факс 24-15-28
24. Управління боротьби з організованою злочинністю Кіровоградської облдержадміністрації 22-15-15
25. УМВС України в Кіровоградській області. Відділ кримінальної міліції у справах неповнолітніх. 56-74-38
26. Програма "Реформування системи піклування над дітьми в Україні шляхом розвитку Інституту прийомних дітей" 32-15-65 ; 21-57-14